

ADATOK.

ESZTERHAZY MIKLÓS NÁDOR UTASITASA SEMPTEI TISZT-TARTÓJÁHOZ.

(1641.)

Amint jószágunktól gyakor távol való lakásunk, úgy a minden napi szükségünk is, készerítvén bennünköt hogy, jószágunkat másoknak jó példájára rendbe hozván, ezen *sentei* jószágunkban levő szolgálk és jobbágyaink eleiben oly embert rendeljünk. a ki, mindeneknek előtte szüntelen szemei előtt viselvén az isteni félelmet és tiszteletet, minket híven és igazán hasznunknak előbbmozdításával káruknak pedig eltávoztatásával szolgál is: megletekvén azért a nemes vitéz *Turánszki* Ferencz uramnak jámbor és hívséges szolgálatját és maga jó viselését, tetszett minekünk, hogy *Sente* várunkhoz való jószágunkban levő udvarbírótság tisztit ő neki conferáljuk.

Mindeneknek előtte szemei előtt viselvén az Isten igazságát és hozzánk való hívséges kötelességét, a kit látna tudna vagy hallana a mi méltóságunk ellen, kissebbségünkre vagy kárukra igyeznék sőt még ellenünk való árultatást is ha ki moveálna vagy moveálni akarna: az olyan dolgot, valamint életét és tisztességét szereti, igen sietséggel tulajdon magunknak megjelenítsen és tudtunkra adja; kinek maga is erei szerint ellene állani tartozik a kiról tehet.

Mivel pedig az urbáriumnak igazittatlansága miatt jövedelmünkben ekkoráig is fogyatkozás volt, az egész jószágunkban minden helyekre együtt perceptorunkkal és kasznárunkkal (melléje vévén más itt való tudós embereket is) kimenjen és urbarium szerint való jövedelmünköt inquirálják. És a hol mi fogyatkozást találna kárukra lenni, azt eligazítsák és rectificálják. És ha mi jövedelem előbbeni tisztviselőink idejében is hátra maradott volna, azt ki keressék s ki is szedjék.

Minthogy legnagyobb jövedelmünk korcsomából vagyon, arra szorgalmatos gondja legyen, hogy mind az egész jószágban a korcsomákon mindenkor *bor* és *ser* legyen, úgy hogy a korcsomák üressen ne álljanak, kiből kárukné ne következék.

Hány pénzen árultassák pedig a bornak iczéje, tőlünk vegyen információt és a szerint árultassa, kiról a perceptort is tudósítsa. Egyéb-iránt ha a korcsomák bor nélkül pusztán maradnak, abból való kárukné ő neki és nem a perceptornak tulajdonittatik.

A várban való tisztviselő szolgálk, úgymint *perceptor*, *kasznár*,

kulesárok, sáfár, a jószágban *ispánok, majorgazdák*, ötle dependeáljanak, a kikre igen szorgalmatosan reájok is vigyázzon, hogy kiki minden ember hivataljában és tisztiben szorgalmatosan eljárjon. És a porkolábunk is a vár épületeire és más hasznunkra való dologban vele egyetértsen. A mint hogy a seniczi ispánunk is ő tőle dependeáljon s mindenkiben, valami nekünk javunkra és hasznunkra nézendő, vele egyet értsen.

A tisztviselő szolgálk közöl ha melyiket, *porkolábon, rationistákon, számadó kulesárunkon* kívül, úgymint ispánokat, majorgazdákat, erdő-örzőket, közkulesárokat, drabantokat, ha vagy gondviseletlenségben, tékozlásban, vagy lopásban tapasztalná, az olyanokat magunk távollétünkben hírünk nélkül is, mind törvényszerint és másképpen is érdemek szerint megbüntethet és tisztekben is megváltoztathat és mindenik helyébe hitese jámbor gondviselő személyeket jó instructióval ellásson.

Rationistákat, számadó kulesárt, kasznárt, ha valamikor excedálnak, nekünk hírünkül adja és mitőlünk vegyen arról információt mit kellésék tovább azokkal cselekedni.

Hogyha a jószágban valamely haszontalan és igazság nélkül való *szabadosok* találatnak, azokról minket informáljon, a mi opiniónktól és dispositiónktól várjon, de magától senkit se removeáljon.

Mind az egész jószágban levő szolgálknak *conventiójok* legyen, és *conventiójok*at s *praevendájok*at egy *conventionalis registroma* foglalja és minden héten mennyi kell azokra, sáfár- és kulesárunkkal *partialis* csináltasson és írasson, melyet minekünk beadjon, itthon nem létünkben pedig maga be vegye és annak utána nekünk beadja. Arra gondot viseljen. A hol az iránt valami reformáció avagy limitáció köllene, azokról tőlünk vévén információt, a szerint el igazítsa.

Hogyha távollétünk üdején kiváltképpen holmi élésből, a majorokból, kertbeli veteményből való haszon konyhánkra el nem kel, legyen szorgalmatos azon, hogy afféle jövedelemből is pénz szereztetvén, perceptorunk kezéhez administráltassék.

A majorokra mind az egész jószágban, azon szerint majorságra, igen szorgalmatos gondot viseljen, hogy a majorokban annyi cselédet tartson, a ki szükséges leszen. Hijában való cselédet ne tartson, de a majorokat is cselédből meg ne fogyatkoztassa.

Az egész majorokban mennyi majorságból való *búza, zab, rozs, árpa, pshánka, köles* és akármiféle termés leszen kepeben, elsőben hitese embereket vevén maga mellé olvassa meg együtt azokkal, és azon hitese emberekkel legyen rovása, magának pedig *registroma* is számadásához.

A cséplők, a kik lesznek, addig a csépléshez ne kezdjenek, hanem mindenik majornál való cséplőket megeskütesse, és hitese cséplők legyenek azok és fölróják mennyi kepe akármiféle gabonát (a mit csépelnek) cséplettek el. Avagy, hogy hitese ember rója mennyi kepe gabonát cséplőnek el, úgy hogy mikor szórnak, megtudják mondani a fölmeréskor: mennyi kepe gabonából cséplődött a garmada, abból pedig mennyi *mez* gabona merődik föl. Hitese emberek jelenlétében legyen a fölmeretés, kikkel együtt arról rovásokat is tartson maga számadásához való dokumentumokért s úgy adja be a gabonát a várban frumentárius avagy kasznár kezébe, kiről quietáltassa is magát a kasznárral.

Arra legnagyobb gondja legyen, hogy a várat éléssel megrakja s kiváltképpen búza és rozs bőségesen legyen ugyanynira, hogy hirtelen való háborúságnak idején a vár élésből meg ne fogyatkoznék; ahhoz száraz malmok építésére is gondja legyen.

A *szántásra* szorgalmatos gondot viseljen, hogy az ispányok és a majorok azt jókor és ideje korán elvégezzék, mind ugarszántást, forgatást és vetésre való szántást. A hol látja soványságát a földeknek, ganajjal meghordatni s megganajoztatni semmi úttal el ne mulassza.

Vetéskor a vetésre való magnak fölmérésén mindenik majornál mindenkor két hites ember legyen, a kik a szekerekre fölméressék. A szekérrel is mindenkor hites ember legyen mindaddig, míg el nem vetik a gabonát. És a kasznárral azoknak a hites embereknek együtt rovásuk legyen és jó számot tartsanak arra, hogy igazán csak annyit rójanak föl, a kit csak szinte elvetnek; kiről neki rátiója legyen, hogy melyik darab földben melyik majornál mennyi gabonát vetettek el (a kiről a kasznárt quietálni is tartozik), és mind őszi és tavaszi vetésre mennyi megyen: *in extractu* adja be minékünk.

A 9-ed kepest is az egész jószágban igen szorgalmatosan dézsmásokkal exigáltassa, kiről exactiót avagy parciálét (mint exigálják) írni és nekünk avagy arra rendelt emberünknek beadni el ne mulasszák, s az olyan *9-edbeli gabonából* is mennyit csépölnek ki és mennyit percipiál a kasznár kezéhez, a majorságunkbeli gabonánkon kívül, azt is külön rátiójokban beírják.

A majorokhoz való *rétekre* szorgalmatos gondja legyen, és a hol látja, hogy a rétek gazosak, harasztos és tövisesek, az ispánokat is reáeröltesse, hogy ősszel és tavasszal a réteket megirtsák és tisztítsák.

A réteket pedig idején megtiltsák, hogy idején megnöven a füaradás előtt megkaszálhassák és a szénát föl is takarhassák.

A szénatakartatáskor vigyázása legyen arra, hogy a ki apró és juhnak való széna, azt külön kazalokban takartassa a juhoknak kedvejért, a ki pedig szálásabb, öreg széna, azt is a lovak és egyéb barmokért. És úgy is költsek *a szénát*, hogy tékozlás és vesztegetés ne legyen abban, hanem a juhok kedvejért utoljára tartsák az idején kaszált apró szénát.

Az egész majorokban levő mindenféle marhának szorgalmatos gondja viselését őreája bízzuk, kikről való számadással is tartozik.

Szükséges azért, hogy a majorokban mindenféle *marha* mennyi vagyon, arról inventarium szerint registroma legyen. A majorgazda is, hire nélkül, a majorokból semmit ki ne adjon, sőt ha hírével akinek mit kiad is vagy a mi konyhánk szükségére, avagy pénzen is amit eladnak, avagy akármi szükségre nézve is a mit a majorból ki ad, de akinek adja és mi végre, attól quietantiája legyen a gazdának is, hogy parancsolatjából kinek mit hová adott, meglessék.

A majorokban minden fertály esztendőben a majorgazdától, juhászoktól, ménespásztortól számot vegyen, elsőben a maga registromában való inventarium szerint, azután a marhának addig való szaporodásával a számvételkor mennyivel megyen a marhának száma följebb, és aszerint ujobban maga registromában inventáriumba beírja, hogy más fertályesztendőben való számvételében meg ne vétekezzék; a major-

gazdának is pedig hasonlóképpen ujobban inventálja a marhát kezéhez, a kikiről minden fertályesztendőben partiális registromát nekünk számadására beadni tartozik; azonkívül, esztendő eltelvén, generaliter egész esztendeig való számot is adjon. A juhokat, lovakat, a mi nevünkre megbélyegezze.

Árra is reá vigyázzon, hogy melyik majorban mennyi marha vagyon és az élése a marhának mennyi hozzá. Ha látja élésből való fogyatkozását, idejekorán gondját viselje, hogy élése legyen, de arra is reá vigyázzon, hogy az élést a majorokban köletlen ne vesztegessék.

A marhának pedig a vénjét és a fiatalját is külön tartassa a több marhától, hogy az ételről az erős marha el ne verje; megjavítván vagy konyhánk szükségére, avagy pénzre fordítsa a ki nem tartani való, hogy hiában is vénségek miatt meg ne haljanak; a fiatalját pedig a marhának utána nevelje, hogy a majorokban, mentől több marhát tarthat, annyit tartson, hogy üresen ne álljon majorunk, hasznunk és jövedelmünk abból is öregbüljön. A hol pedig magunk lovaink és majorbeli marháink szükségén kívül szalma és széna maradhat, legyen azon, hogy azt jó pénzen eladja s adassa, és jövedelmet szerezzen. A disznómarhát a majorokban való cseléddel jól tartassa, hogy azok is jobban szaporodjanak, és a mikor annak az ideje vagyon, a ki hizlalni való a majorokba hizlalni elossza, úgy hogy az egész majorokban minden esztendőben hizlaltasson, azonkívül a molnárokra a malmokban.

Semmi úttal el ne mulassza. hanem minden télen, a szénának mennyi voltához alkalmaztatván magát, mentül több ökröt lehet szénáz-tasson és hizlaltasson, az ispánok és majoroknak jó gondjok viselésébe adván őket s maga is gyakorta megletektívén. És ha majorinkban annyi számú hizlalni való ökrök nem volnának, elsőben jól végére menvén, ha akkortáiban nincse dőgi a marhának, perceptorunkkal együtt pénzen is vehetnek összel kiválképpen elég olcsón is ökröket, melyeket meg-hizlaltatván, husvét után való napokban jó pénzen is eladhat, s eziránt is jövedelmünköt öregbítheti.

Tilalmas erdőnkre szorgalmas vigyázása legyen. Az erdőörzőket és kerülőket igen fényítékben tartsa, hogy valami adományért vagy barátságért az erdőkből fát, kiválképpen hír és engedelem nélkül, ki ne adjanak. Hogyha pedig a tilalmas erdőben valamely fát lopó embert találnak a ki hír nélkül akarna fát vinni avagy vinne, az olyan embert személyválogatás nélkül megfogván, a várba hozzák (marháját elvevén) addig el ne bocsássák a mig 12 forint bírságot nem fizet.

Az egész majorokból tejnemő jövedelem, sajt, vaj, brenza, hogy takarékosan és szép tisztán bánjanak azzal, s az ott való cseléd tékozlás nélkül az öreg asszony kezéhez a várba adminisztrálja, gondot viseljen reája.

Tilalmas halászó vizeinkre mind Nagyszegnél valókra és annyival inkább a Játón valóra, igen szorgalmasan vigyázzon és vigyáztasson, hogy erős büntetés alatt senki, magunk szükségünkre való halásztatáson kívül senki, ne halásszon. Hanem inkább legyen azon, hogy azoknak a vizeknek halászatjokhoz való hálókat és más minden egyéb hozzá való eszközököt szerezzen, hogy konyhánk szükségére nemcsak mindenkor

kézpénzen, hanem azokból a vizekből is, iparijával többire inkább halat onnét szerezzen.

A *játói* és *Kandiánál* való pascuatiókra, azon szerint *kisszigeti*-, *nagy-szigeti*- és *körtvélyesi*-re is szorgalmatos gondot viseljen, és idején ökröket fogadjon a tózsérektől reájok, mentől többet; hogy az ispánok valaki marháit titkon, ő nekik való fizetésért vagy ajándékért, ne pascuáltassák a mi engedelmünk nélkül, maga is gyakorta megtekintse, kit ha oly vétekben tapasztalna, a marhában *Contrabantot* tévén, az ispánt is megbüntesse.

A *vámokon* mindenütt jámbor és jó gondviselő hites vámosokat tartson, a kik igazán adminisztrálják a perceptorink kezéhez jövedelmünköt; úgy a *tallósi révnek* jövedelmét is vegye jó és hasznos állapotba és karba.

A *dézsámákra* is szorgalmatos gondot viseljen. Hasznos *dézsámákat* idején szerezzen, s abból való jövedelmünköt is szorgalmatosan exigáltatván számot is adjanak róla.

A sentei hidnak építésére is gondja legyen; ha mi hídláb, avagy akarmi fa, épületjére kívántatik, ne várja azt, hogy szintén eltörjék, hanem idején provideáljon s készen tartsa. A hidak között, kiváltképpen nyárban levő sokadalmakkor, sert bort árultatni el ne mulasszon.

Hírünk é: akaratumk nélkül perceptorunktól jövedelmünköl semmit se percipiáljon; ha pedig szükségnek idején, avagy commissiónkra, percipiál: arról rátiót adjon.

A jószágot régi törvényekben és szokásokban megtartsa: *törvényeket szolgálta*son a szegénység között, kit kit előbocsátván igazságaban. Derék causáknak apellatióit előnkbe bocsássa, kész levén a latrok kigyomlálásában s a jámborok oltalmazásában. Ha pedig valami derekas formáció occurral: tudtunkon adja.

Hogy *boraink* a kulcsártól tisztán és teli tartassanak, s kiméletlenül ne tékozlottassék, arra igen vigyázzon. Sőt minden héten diarium szerint partialát adjon be a kulcsár, kikre és mikor mennyi bort adott és költött; melyet examinálván, amit illendön és helyesen erogált, arról hetenkint quietáltassék tőle, vagy a mikor mi kinek imponáljuk, hogy quietálja.

Mindenütt *határainkra* igen nagy gondot viseljen és az ispánokkal is viseltessen, hogy tőlünk el ne idegenedjék; sőt a hol másoknak gondviseletlenségek miatt hatalmasul avagy másképpen is elfoglaltattanak volna is, azoknak recuperációjokban minden tehetségével munkálkodjék s a mit maga végben nem vihet, nekünk megjelentse.

Halastóinknak épületekre nagy gondja legyen. A hol látja, hogy alacsony töltése miatt a tóknak (vagy egyéb épületiben is) vagyon valami fogyatkozásban, úgy a mint annak előtte volt, ismeg újabban megcsináltassa és helyre állassa.

A mint hogy kiváltképpen mostani időben pusztá alapotlál lévén majorjaink, azokat is, ha mi tatarozás foldoztatás vagyon az előbbeni épületeken, azt hírünk nélkül is megcsináltassa; de ha mit fundamentumból köll építeni, a mi parancsolatumktól és akaratumktól várjon s ahöz accommodálja magát.

A gabonát rakásokon gyakorta megszőrassa a kasznárral, hogy

muszka a gabonába ne essék, és buzavermeket csináltasson, melyeket jól megzsupoltatván, hideg üdökben teli töltsen, és a vermekben betakartassa a gabonát. A mely vermes gabonáknak hogyha sokáig árok nem fordulna, nem hogy a veremben ott megrotvadna és kárt vullanánk, inkább békességes időben a régi vermekbéli gabonát újra kiossza a szegénység közé, és előjövén az új búza, akkor fogyatkozás nélkül bevegye azon gabonát és ismeg a verembe töltsé. S a régi gabonákat ilyenképpen ujítsa meg, hogy tovább minden kár nélkül állhassanak.

Legyen azon, hogy az egész jószágban a pusztákat megszállítsa, hogy annyival a jószág épülhessen. A mely pusztahelyet pedig nem szállíthat, annak földet, réteit és kertire gondot viseljen és a földet képeben való szántás vetésre kiadja, a réteit, melyek a mi számunkra nem lesznek szükségesek kaszálatni azt pénzen eladja, azon szerint a kertit s abban való gyümölcsöt, kiről parciálét csinálván azon szerint abbéli jövedelmünket adja perceptorunk kezéhez és quietáltassa is magát vele.

A *vendégfogadó* házakra gondot viseljen, azokat parancsolatunk szerint megépítettén continue elegendő szénát, abrakot, bort és sert, égetett bort és gyertyát tartasson, ételből való élésnek pedig a korcsmáros viselje a jövevények kedvéért gondját úgy, hogy a jövevények pénzezen fogyatkozás nélkül eledelőkre való élést találhassanak.

Mivel a *kereskedésben* is jó alkalmatossága lehet, azt se mulassza el, hanem inkább a mikor minek idejét látja, szorgalmatoskodjék és jó ipariájával jövedelmünket augeálja.

A *sokadalmakból* való jövedelmünket is szorgalmatosan exigáltassa a városiakkal és azt is, mennyi leszen, parciáléba foglalván, számadásakor beadja.

Szöleinkre és azoknak minden munkáira szorgalmatos gondja legyen, hogy jó idején vinczeléreket és jókat fogadjon hozzájuk, s Berégmesterekkel meglátassa s maga is gyákorlata meglássa mint munkálódjék. És ha a vinczelérek rosszul viselik gondjokat, megbüntesse. Hasonló ipariája lévén a felső szőlőkre, a melyeket a jobbágyak munkálnak. Szüretkor pedig maga is kinn forgolódjék, hogy tisztán beszűrjék, s minden szőlőből külön töltsesse s úgy assignálja a kulcsár kezéhez.

Bírságnak negyed része és convictionnak harmada övé legyen, de a mi hirünk nélkül meg ne vegye, hanem ha efféle dolog csak tudtunkra adván, melyet köllenség megvenni és hova deputálni, tőlünk vegyen információt.

Mivel, minden jámbor szolgának az ő instructiója, hogy valamit lát urának hasznára és jövedelmének öregbülésére, azt szorgalmatosan, tehetsége szerint, végben viszi, kárát pedig eltávoztatja; így mink is ezeken kívül való dolgainkat biztuk az ő kegyelme ipariájára, dexteritására, nem kételkedvén, hogy a mivel tartozik jámbor szolga urának, ő kegyelme is azt ne fogná mívelni és végben vinni, hogy annyival is inkább tőlünk is lehessen állandó remunerációja.

A mely ő kegyelme nyughatatlan és fáradságos gondviseléseért leszen conventiója szerint való böcsületes fizetése.

Mínthogy esztendőt által nem kevés *bőr* esik mindenféle kony-

hánkra való és majorbeli marhából, szorgalmatos gondja legyen, hogy erre számot tartson, hogy jó gondviselés legyen feszítésekre és száraz helyen való tartásokra.

Bárány- és arra való juh-bőröket a szőcsökkel kigyártassa a cseléd szükségére. Az öreg marhák bőreit (itt való szükségünk kívül levőket) Dunántúl való jószágainkban tisztviselőinkkel correspondentiája lévén oda küldje, a hol jobb ára vagyon, quietáltatván magát mennyit küld melly tiszttartó kezéhez.

(Instructio pro Egregio Domino Francisco *Turánszki* provisore arcis et bonorum Semptiensium in Anno 1641.)

A kismartoni főlevéltárból közli:

Dr. Merényi Lajos.
